

ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

В активних операціях банку найбільшу питому вагу становлять надані кредити, тому варто детальніше спинитися на аналізі кредитного портфеля комерційного банку. Тим більше, що однією з головних проблем, яка стоїть перед менеджерами в галузі банківської діяльності є управління кредитним портфелем комерційного банку. Розв'язання ж цієї проблеми в значній мірі може бути вирішене завдяки ретельному аналізу кожного етапу процесу управління кредитним портфелем (якщо розглядати управління кредитним портфелем як процес, що складається з певних, послідовних етапів).

Теорія кредитного портфеля розглядає не кожен окрему позику, а сукупність кредитів з їх взаємовпливом та взаємозалежністю. Таким чином, кредитний портфель — це сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу. У науковій банківській літературі підкреслюється, що основними параметрами управління кредитним портфелем банку є доходність і ризик, а метою формування кредитного портфеля — максимізація прибутків, підтримка ліквідності та максимально можливе взаємопогашення ризиків [1; 2; 3].

На наш погляд, управління кредитним портфелем необхідно розглядати як процес, що складається з таких етапів:

- 1) вибір кредитної політики;
- 2) аналіз ринку кредитів та ризиків;
- 3) формування кредитного портфеля;
- 4) перегляд кредитного портфеля;
- 5) оцінювання ефективності кредитного портфеля.

Характерною рисою процесу управління кредитним портфелем є послідовність, невід'ємність і тісний взаємозв'язок вищезазначених етапів.

Перший етап — вибір кредитної політики — являє собою каркас кредитної діяльності банку [4, с.112]. Кредитна політика банку визначається вченими, по-перше, як вираз загальнодержавної та індивідуальної політики (тобто вона має не суперечити єдиній грошово-кредитній політиці центрального банку, і одночасно з цим має визначатися власною стратегією та тактикою комерційного банку); по-друге, пріоритетами у виборі клієнтів і кредитних інститутів (сегментації ринку); по-третє, нормами та правилами, що регламентують діяльність банківського персоналу, який реалізує ці пріоритети на практиці; по-четверте, компетентністю ке-

рівництва банку, фаховою підготовкою та досвідом персоналу банку [5; 6, с.12].

Кредитна політика має свою концепцію, яку слід розглядати як стратегію і тактику банку, спрямовані на залучення ресурсів та їх інвестування в кредитування клієнтів банку, а в прикладному — як детальний план, програму дій. Загалом кредитна політика комерційних банків, у розрізі стратегії, містить у собі пріоритети, принципи та цілі окремого банку на кредитному ринку, а стосовно тактики — фінансовий та інший інструментарій, що використовується цим комерційним банком для реалізації його цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу.

Отже, кредитна політика створює необхідні загальні передумови для ефективної праці персоналу банку, знижує ймовірність помилок і прийняття нераціональних рішень. Вона передбачає створення відповідної організаційної структури й розподілу обов'язків між персоналом банку.

На другому етапі — аналіз ринку кредитів та ризиків — необхідно проаналізувати окремі сегменти ринку кредитів з метою виявлення тих з них, котрі на даний момент є найсприятливішими для кредитування (з урахуванням вибраної кредитної політики); вивчати стан потенційних клієнтів банку, окремі галузі, що кредитуються даним банком, позицію банку на кредитному ринку, позиції конкурентів.

Другий етап також передбачає аналіз ризиків кредитного портфеля. Основними (базовими) ризиками кредитного портфеля є кредитний, процентний та ризик ліквідності. На рівні портфеля кредитний ризик контролюється за допомогою зваженого управління кредитами, ризик ліквідності — шляхом планування і моніторингу строків надходження коштів і виплат за банківськими зобов'язаннями, процентний ризик — за допомогою ряду захисних засобів (інструментів хеджування) [7, с.9—12]. Мета кредитного відділу на цьому етапі полягає в максималізації прибутку від кредитної діяльності при умові, що вказані ризики контролюються і їх рівень прийнятний.

Отже, завданням службовців ділянки управління ризиками кредитного департаменту при проведенні аналізу кредитного портфеля комерційного банку є визначення ступеня його ризикованості. Цей показник характеризує надійність та ліквідність комерційного банку. Найпростішим способом визначення ступеня ризикованості кредитного портфеля є розрахунок середньозваженої величини ризиків за кожною кредитною угодою, критерієм якого є питоми ваги сум кредитних угод у загальній сумі кредитного портфеля. Але для того, щоб об'єктивно оцінити ступінь ри-

зикованості кредитного портфеля, необхідно при його визначенні також урахувувати корельованість окремих кредитних угод, а точніше позичальників. Це означає, що слід визначити зв'язок галузей позичальників та самих позичальників. За результатами другого етапу формується структура кредитного портфеля.

На третьому етапі формування кредитного портфеля в сучасних умовах, на нашу думку, доцільно застосовувати два основні підходи: традиційний та нетрадиційний.

Традиційна портфельна теорія в управлінських рішеннях ґрунтується на ідеї інтуїції та суб'єктивізму. Основними методами, які застосовуються при традиційному підході є диверсифікація, лімітування, створення резервів для покриття кредитних ризиків, страхування кредитів. Іншими словами традиційна теорія полягає в забезпеченні збалансованості шляхом включення до кредитного портфеля коротко-, середньо- та довгострокових кредитів, видааних різним підприємствам і галузям.

Дослідження вчених свідчать про те, що при застосуванні традиційного підходу до формування кредитного портфеля виділяють кілька типів портфелів. Так, за цілями формування кредитного доходу розрізняють два основні типи кредитного портфеля — портфель доходу та портфель зростання [1; 3; 8; 9].

Портфель доходу являє собою кредитний портфель, сформований за критерієм максимізації прибутку від кредитної діяльності в поточному періоді незалежно від темпів приросту кредитованого капіталу в довгостроковій перспективі. Іншими словами, цей портфель орієнтований на високу поточну віддачу кредитних витрат, незважаючи на те, що в майбутньому періоді ці витрати могли б забезпечити отримання більш високої норми кредитного прибутку на вкладений капітал. Отже, портфель доходу слугує для отримання високих поточних надходжень; відповідно ринкова вартість такого портфеля зростає повільно.

Портфель зростання має бути визначений як кредитний портфель, сформований за критерієм максимізації темпів приросту кредитованого капіталу в майбутній довгостроковій перспективі незалежно від рівня формування прибутку від кредитної діяльності в поточному періоді. Іншими словами, цей портфель орієнтований на забезпечення високих темпів зростання ринкової вартості банку (за рахунок приросту капіталу в процесі фінансового кредитування), оскільки норма прибутку при довгостроковому кредитуванні завжди вища, ніж при короткостроковому. Отже, мета створення кредитного портфеля зростання полягає в наро-

щуванні капіталу кредитів. Тому значна частина прибутків спрямовується на повернення капіталу.

Відносно кредитних ризиків ми маємо розрізняти три основні типи кредитного портфеля — агресивний (спекулятивний) портфель; помірний (компромісний) портфель і консервативний портфель. Така типізація портфельів базується на диференціації рівня кредитного ризику (а відповідно і рівня кредитного прибутку), на який погоджується йти кредитор у процесі кредитування.

Агресивний (спекулятивний) портфель — це кредитний портфель, сформований за критерієм максимізації поточного доходу або приросту кредитованого капіталу незалежно від рівня кредитного ризику, що його супроводжує. Він дає змогу отримати максимальну норму кредитного прибутку на вкладений капітал при найвищому рівні кредитного ризику, через що кредитований капітал може бути втраченим повністю або в значній мірі.

Помірний (компромісний) кредитний портфель являє собою сформовану сукупність фінансових інструментів кредитування, за яким загальний рівень портфельного ризику і норма кредитного прибутку на вкладений капітал наближені до середньоринкового. Тобто, даний тип портфеля забезпечує середній приріст капіталу і помірний ступінь ризику вкладень, поєднуючи в собі кредитні якості портфельів агресивного і консервативного типів.

Консервативний портфель сформований за критерієм мінімізації рівня кредитного ризику, тобто даний портфель виключає використання тих фінансових інструментів, рівень кредитного ризику за якими перевищує середньоринковий. Отже, склад консервативного кредитного портфеля залишається стабільним протягом тривалого часу, націлений на збереження капіталу і є найменш ризиковим.

Коли ж банк ставить перед собою мету хеджування від можливих утрат на кредитному ринку, то він має формувати портфельі зростання і доходу. У цьому випадку одна частина фінансового активу забезпечує власнику зростання, друга — дохід. Таким чином, утрата однієї частини компенсується зростанням іншої.

Виходячи з вищевказаних основних типів кредитних портфельів, ми можемо сформулювати такі їх варіанти (табл. 1).

Таблиця 1

ТИПИ КРЕДИТНИХ ПОРТФЕЛІВ

Типи кредитних портфельів	Види портфельів, що входять
---------------------------	-----------------------------

	до одного типу
За цілями формування кредитного доходу	Відносно кредитних ризиків
Портфелі зростання	Агресивного зростання Помірного зростання Консервативного зростання
Портфелі доходу	Агресивного доходу Помірного доходу Консервативного доходу
Портфелі зростання і доходу	Подвійного призначення

Нетрадиційна портфельна теорія — це підхід до формування портфельної стратегії з використанням комп'ютерів та різноманітних статистичних методів. Базується вона на теорії ймовірності — систематичному статистичному методі визначення ймовірності того, що якась майбутня подія відбудеться. Для обґрунтування своєї стратегії сучасна портфельна теорія використовує такі статистичні показники, як: середнє, дисперсія, кореляція, коваріація та ін.

В основі нетрадиційної портфельної теорії лежить концепція «ефективного портфеля», формування якого має забезпечити найвищий рівень його дохідності при заданому рівні ризику або найменший рівень його ризику при заданому рівні дохідності. Іншими словами, при будь-якому із заданих основних параметрів формування портфеля кредитор має прагнути забезпечити найефективніше поєднання в ньому рівнів ризику та дохідності. Засновниками нетрадиційної портфельної теорії є Г. Марковець, Дж. Тобін, У. Шарп. Експерти-аналітики, що застосовують нетрадиційну портфельну теорію у своїй практичній діяльності, звикли виділяти два типи портфелів: активний та пасивний.

Активний підхід до формування кредитного портфеля характеризується: 1) короткостроковістю кредитів; 2) низьким рівнем диверсифікації (висока конкуренція окремих ризикових кредитів); 3) великими оборотами за операціями купівлі-продажу кредитів.

Пасивний підхід до формування кредитного портфеля характеризується: 1) середньо- та довгостроковістю кредитів; 2) високим рівнем диверсифікації (частина окремих кредитів у загальній сумі кредитного портфеля мала, ризик збалансований); 3) відсутністю значних оборотів за операціями купівлі-продажу кредитів.

Четвертий етап — перегляд кредитного портфеля, пов'язаний з періодичним повторенням трьох останніх етапів. Тобто через деякий час цілі управління кредитним портфелем можуть змінитися, унаслідок чого поточний портфель перестане бути оптимальним.

Також виникає необхідність періодичних змін складу і структурних пропозицій портфеля. Можливо, що кредитору доведеться сформувати новий портфель (у зв'язку із зміною відношення між ризиком і дохідністю або, що ймовірніше, у зв'язку зі зміною прогнозів менеджера), змінити галузь кредитування чи контингент позичальників. Поновлення кредитного портфеля може знадобитися для підтримки його диверсифікації або для зміни розміру витрат і очікуваного зростання дохідності переглянутого портфеля. Тож менеджер має вирішити, яким буде новий оптимальний портфель, і потім переструктурувати поточний портфель таким чином, щоб мати у своєму розпорядженні новий оптимальний портфель.

П'ятий етап — оцінювання ефективності портфеля — передбачає періодичне оцінювання як отриманої дохідності, так і показників ризику, з якими стикається кредитор. Оцінювання ефективності кредитного портфеля, як доводять учені, — одне з найважливіших завдань кредитного менеджера [1; 2; 10]. Для прийняття рішень тепер і в майбутньому необхідно знати наскільки виправданими були рішення, що приймалися в минулому, чи відповідала використана стратегія цілям організації, наскільки ефективно оцінювались та приймалися рішення щодо управління і формування портфеля. Отже, на цьому етапі необхідно використовувати прийнятні показники дохідності і ризику, а також відповідні стандарти для порівняння.

Таким чином, найважливішими принципами оцінювання ефективності управління кредитним портфелем є порівняльний аналіз, облік ризикованості використовуваних кредитних стратегій, а також оцінювання стабільності показників дохідності протягом визначеного часового проміжку.

З усього вищезазначеного ми можемо зробити такі висновки:

- 1) управління кредитним портфелем доцільно розглядати як процес, який складається з п'яти послідовних етапів;
- 2) ретельний аналіз кожного етапу процесу управління кредитним портфелем дає можливість всебічно і всеохоплююче розглядати проблему;
- 3) запропонований нами процес управління кредитним портфелем комерційного банку дає змогу збільшувати прибутки, підтримувати ліквідність та максимально можливо знижувати ризики кредитного портфеля.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж.* Инвестиции: Пер. с англ. — М.: Инфра, 1997. — 1024 с.
2. *Гитман Л. Дж., Джонс М. Д.* Основы инвестирования: Пер. с англ. — М.: Дело, 1997. — 1008 с.
3. *Примостка Л. О.* Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1999. — 280 с.
4. *Хиггинс, Платонов.* Банковское дело: стратегическое руководство. — М.: Консалтбанкир, 1998. — 430 с.
5. *Панова Г. С.* Кредитная политика коммерческого банка. — М.: ИКЦ ДИС, 1997. — 462 с.
6. *Пернарівський О.* Роль та місце ризиків у кредитній політиці комерційного банку // Економіка, фінанси, право. — 1999. — № 3. — С. 12—15.
7. *Райс Т., Коилі Б.* Финансовые инвестиции и риск: Пер. с англ. — М., 1995. — 592 с.
8. *Бланк И. А.* Основы финансового менеджмента. — К.: Ника-Центр, 1999. — 512 с.
9. *Киселев В. В.* Коммерческие банки в России: настоящее и будущее. Банковская политика. Регулирование и управление. — М.: Финстат-информ, 1998. — 400 с.
10. *Мертенс А.* Инвестиции. — К., 1997. — 415 с.

Л. М. КИНДРАЦЬКА, канд. екон. наук

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОБЛІКУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується поступовим поворотом економіки до зовнішнього світу, усвідомленням її як залежної і водночас впливової частини світової господарської системи. Як інститут ринкової економіки комерційний банк — це складна господарська система; тож важливою умовою успішної діяльності системи в цілому є наявність ефективних методів управління. Обираючи можливі моделі управління, керівництво банку має враховувати, що до банківської діяльності залучено багато суб'єктів господарської діяльності, процес розрахунків між якими поза банками унеможлиблюється. Ця обставина значною мірою ускладнює пошук прийнятних моделей управління банком.